

บทวิพากษ์หนังสือ “ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก”

งานเขียนของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

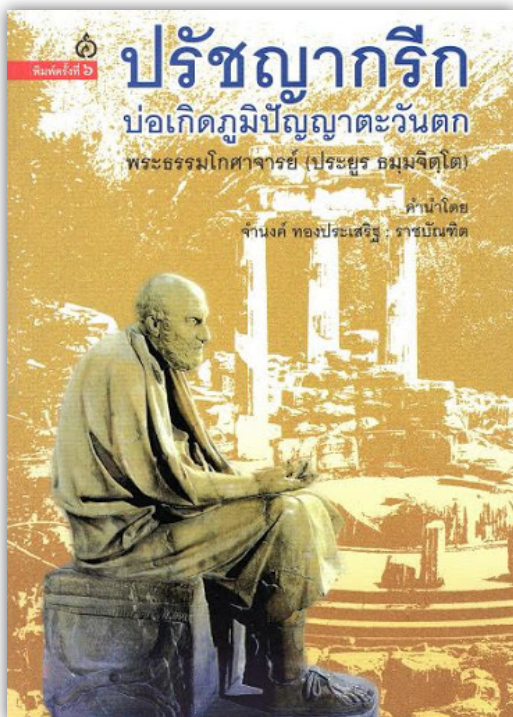
พระมหาขวัญชัย ปุตุตฺติเสโส

นักวิชาการศึกษา กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นายสุชนา ศิริธัญญกร

หัวหน้ากองบรรณาธิการ วารสารมหาจุฬาวិชาการ

หากต้องการอ่านหนังสือปรัชญาสักเล่ม และหากต้องการรู้ว่าภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มีอยู่บนโลกมีวิวัฒนาการมาอย่างไร หนังสือเรื่อง “ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก” เล่มนี้ เป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดอีกเล่มหนึ่ง เพราะเนื้อหาสาระในเล่มได้อธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของปรัชญาไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน สามารถอ่านได้ทั้งนักศึกษาและบุคคลทั่วไป มีภาพประกอบสอดแทรกไว้ในแต่ละตอนพร้อมกับคำอธิบาย แบ่งวรรคตอนได้อย่างลงตัว

“ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก”

: พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ISBN : 978-974-7236-78-1

พิมพ์ครั้งที่ ๖ : พฤษภาคม ๒๕๕๐

ปก : ทองทิพย์ สุทธกรณ

ผลิตโดย : บริษัทส่องสยาม จำกัด

จัดจำหน่าย : สายส่งศึกษา บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

ราคาปก : ๒๓๐ บาท

หนังสือเล่มนี้เขียนโดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (ปัจจุบัน คือ พระพรหมบัณฑิต) กรรมการมหาเถรสมาคม รักษาการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง และเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาราม ซึ่งหนังสือเล่มนี้ พระเดชพระคุณได้เรียบเรียงไว้ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเมธีธรรมาภรณ์ และพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ประมาณ ๓๐ กว่าปีมาแล้ว และเขียนคำนำ โดย จานงค์ ทองประเสริฐ : ราชบัณฑิต นับเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าทางปรัชญาอย่างยิ่งทีเดียว ดังที่ศาสตราจารย์พิเศษ จานงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ได้ให้ทัศนะต่อหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า เป็นหนังสือที่ดีมีคุณค่ายิ่งเล่มหนึ่ง การเรียบเรียงของท่านนับว่ามีหลักฐานที่มาน่าเชื่อถือ ทั้งท่านยังได้แสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์ประกอบไว้อีกส่วนหนึ่ง จึงนับว่ามีประโยชน์อย่างมากต่อนิสิตนักศึกษาหรือผู้ที่สนใจในความคิดของนักปรัชญาตะวันตก ในสมัยโบราณ หนังสือ “ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก” จึงนับว่าเป็นหนังสือวิชาการที่มีคุณค่าสามารถนำไปศึกษาและอ้างอิงได้เป็นอย่างดี^๑

เนื้อหาสาระในเล่ม

เนื้อหาในเล่มมุ่งเสนอประวัติและพัฒนาการของปรัชญากรีกในลักษณะสังเคราะห์ คือนอกจากจะอธิบายแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละท่านแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อกันอย่างไร และมีส่วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันที่ตรงไหนบ้าง เหตุที่นำเสนอในลักษณะนี้ เพราะผู้เขียนเชื่อว่า นักปรัชญาไม่ได้คิดปรัชญาขึ้นจากความว่างเปล่า แท้ที่จริงนั้น นักปรัชญาแต่ละท่านได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาอื่นและสายความคิดอื่นที่แพร่หลายอยู่ในสังคมที่ตนเติบโตขึ้นมา ดังจะเห็นได้ว่า นักปรัชญากรีกแต่ละท่าน ต่างได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของนักปรัชญากรีกด้วยกัน และนอกจากนั้น การเมือง ประวัติศาสตร์ ศาสนา วิทยาศาสตร์ และวรรณกรรมกรีก เป็นต้น ก็มีผลกระทบต่อการพัฒนาการทางความคิดของนักปรัชญากรีก ในทุกยุคทุกสมัย ดังคำกล่าวที่ว่า “ปรัชญากรีก เป็นฐานความเชื่อของชาวตะวันตก” เพราะกรีกเป็นชาติที่เคยรุ่งเรืองในทางศิลปวิทยาการมาก่อนชาติอื่น ปรัชญาตะวันตกเริ่มต้นอย่างมีระบบโดยชนชาติกรีก คือ ธาเลส เมื่อประมาณ ๒๖๐๐ ปีที่ผ่านมา^๒

เนื้อหาสาระมีทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ๓๒ บท ดังนี้

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ.

^๒ นายแพทย์ สุวัฒน์ จันทรจำนง, *ความเชื่อของมนุษย์ เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

ตอนที่ ๑ แนะนำปรัชญากรีก^๓

เป็นตอนที่แนะนำให้รู้จักคำว่าปรัชญาและความหมายของปรัชญาอย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นการสร้างความเข้าใจขั้นแรกที่จะนำผู้อ่านไปรู้จักกับปรัชญาแขนงต่าง ๆ โดยเนื้อหาในตอนแบ่งออกเป็น ๒ บท ได้แก่

บทที่ ๑ ความหมายและขอบข่ายของปรัชญา ปรัชญา แปลว่า ความรอบรู้ เป็นศัพท์บัญญัติใช้กับคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษ และคำว่า Philosophy ก็มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Philos (Love) + Sophia (Wisdom) ซึ่งแปลว่า ความรักความรอบรู้ (Love of Wisdom) ส่วนคำว่า นักปรัชญา หรือ Philosopher เกิดขึ้นเมื่อประมาณสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว นักปรัชญากรีกชื่อ พิธาโกรัส เป็นผู้ใช้นี้เป็นคนแรก

ถามว่า ปรัชญาเป็นความรู้เกี่ยวกับอะไร ตอบว่า ปรัชญาพยายามเรียนรู้ทุกสิ่ง โลกยังมีแง่มุมลึกลับอีกเท่าใด นักปรัชญาก็จะเรียนรู้อีกเท่านั้น ปรัชญาในสมัยโบราณจึงเป็นชื่อรวมของวิทยาการหลายแขนง เพราะปรัชญาหมายถึงความรักในความรู้ วิทยาการนั้นเป็นปรัชญา หลักฐานที่แสดงว่าปรัชญาในอดีตเป็นที่รวมของสรรพวิทยาการก็มาจากผลงานของอาริสโตเติล ปรัชญากรีกได้รวมศาสตร์ไว้เกือบทุกสาขาศาสตร์ต่าง ๆ ได้ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาปรัชญาอยู่นับศตวรรษ จนกระทั่งศาสตร์ทั้งหลายค่อยๆ ออกจากปรัชญาไปทีละศาสตร์ วิทยาการที่เหลืออยู่จึงเป็นเนื้อหาสำคัญของวิชาปรัชญาสมัยปัจจุบัน เนื้อหาแท้ ๆ ที่เหลืออยู่นั้นเรียกว่า ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ สาขา คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และตรรกศาสตร์ (Logic)

เมื่อนักปรัชญานำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ไปประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานสนับสนุนการสร้างแนวคิดเพื่อชีวิตและสังคม หรือการศึกษาวิเคราะห์ผลสรุปของวิทยาการต่าง ๆ จึงก่อเกิดเป็นปรัชญาแนวใหม่ เรียกว่า ปรัชญาประยุกต์ มีสาขามากมายตามจำนวนวิทยาการและกิจกรรมที่นักปรัชญาเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ปรัชญาศีลธรรม (จริยศาสตร์) ปรัชญาศิลปะ (สุนทรียศาสตร์) ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาประวัติศาสตร์ ปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาการเมือง ปรัชญาสังคม ปรัชญากฎหมาย ปรัชญาคณิตศาสตร์ ปรัชญาภาษา ปรัชญาจิต ปรัชญาชีวิต ฯลฯ

ทั้งนี้ในหนังสือเล่มนี้ ยังได้อธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่าง ศาสนา และ ปรัชญา ไว้อย่างชัดเจนที่สุด คือ ปรัชญา มีลักษณะเป็นปัญหาปลายเปิด สามารถตั้งคำถามและค้นคว้าได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังเราจะพบว่า โสกราตีสเสนอปรัชญาไว้อย่างหนึ่ง ต่อมา ศิษย์ของท่านชื่อพลาโตได้พัฒนาปรัชญานั้นต่อไป และอาริสโตเติลผู้เป็นศิษย์ของพลาโตก็ออกมาวิจารณ์อาจารย์ของตน แล้วเสนอแนวคิดใหม่ต่อไป แต่เรื่องแบบนี้ไม่เกิดขึ้นกับศาสนา เพราะศาสนาเป็นปัญหาปลายปิดที่มีคำตอบชัดเจนในตัวเองอยู่แล้ว ต่างศาสนา

^๓ ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๓- ๓๖.

ก็ต่างคำสอน ต่างนิกายก็ตีความต่างกัน ในกรณีนี้ศาสนาได้เข้าสู่พรมแดนของปรัชญาและเกิดปรัชญาแห่งศาสนานั้น ๆ ขึ้น เช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาคริสต์ ปรัชญาฮินดู ประเด็นนี้ทำให้เราเห็นข้อแตกต่างระหว่างปัญญา (ศาสนา) และปรัชญา กล่าวคือปัญญาทางศาสนาเป็นความรู้แจ้งที่ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย แต่ปรัชญา (Philosophy) เป็นความรู้ที่ยังต้องพิสูจน์กันต่อไป

บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์และศาสนากรีก คำว่า กรีก (Greek) เป็นคำที่ชาวโรมันเรียกขานชาวกรีก แต่ชาวกรีกเรียกตนเองว่า เฮลเลนส์ (Hellenes) และเรียกชื่อประเทศของตนว่า เฮลลัส (Hellas) ชาวกรีกโบราณเป็นพวกชนเผ่าอินโด-ยูโรเปียน ที่อพยพลงมาตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ในดินแดนที่ปัจจุบันได้กลายเป็นพรมแดนของประเทศกรีซ ตุรกี และอิตาลี มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน

ในหนังสือได้อธิบายแยกเป็นช่วงเวลาให้เห็นชัดเจนด้วยเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น

ก่อน ค.ศ. ๑๘๕๐ - ๑๖๐๐ (ก.พ.ศ. (ก่อน พ.ศ.) ๑๓๐๗ - ๑๐๕๗) ชาวกรีกแห่งเผ่าอินโด-ยูโรเปียน ๒ เผ่า คือ เผ่าเอเคียนและเผ่าไอโอเนียนอพยพเข้าไปตั้งหลักแหล่งในดินแดนกรีกและอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับคนพื้นเมือง

ก.ศ.ศ. ๖๒๔ (ก.พ.ศ. ๘๑) ธาเลสผู้เป็นบิดาของปรัชญาตะวันตก เกิดที่นครรัฐไมเลตุส ปรัชญากรีกเข้าสู่สมัยเริ่มต้น ฯลฯ

อย่างนี้เป็นต้น จนไปถึงจุดสิ้นสุดของปรัชญากรีก ทำให้ได้ทราบระยะเวลาและเหตุการณ์สำคัญของปรัชญากรีกอย่างชัดเจน

ในส่วนศาสนากรีก ความรู้เรื่องศาสนากรีกโบราณเป็นสิ่งจำเป็นต่อการศึกษาปรัชญากรีก ทั้งนี้ เพราะนักปรัชญากรีกในระยะเริ่มต้นได้วิจารณ์เรื่องเทพเจ้าและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกำเนิดของโลกแข่งกับคำสอนทางศาสนา ปรัชญากรีกบางสำนักในระยะหลังได้พยายามเสนอคำสอนทางศาสนาและทำหน้าที่เป็นสำนักศาสนา เราเรียนรู้เรื่องศาสนากรีกโดยอาศัยงานนิพนธ์ของโฮเมอร์และเฮสิียด ศาสนาของชาวกรีกโบราณเป็นพหุเทวนิยม คือนับถือเทพเจ้าหลายองค์ โฮเมอร์แต่งกาพย์เรื่อง อีเลียด และ โอดิสซีย์ พรรณนาบุคลิกของเทพเจ้าเอาไว้ ซึ่งแม้ว่าความประพฤติของเทพเจ้าจะไม่แสดงว่าท่านมีคุณธรรมมากกว่ามนุษย์ (เพราะยังมีความ โลภ โกรธ หลง อยู่) แต่ชาวกรีกโบราณก็ยังให้ความเคารพบูชา ทั้งยังทำพิธีบวงสรวงอันงดงามต่าง ๆ ทั้งนี้ เพราะเทพเจ้าทรงมหิธานุภาพ และมีอำนาจให้คุณและโทษแก่มนุษย์ ชาวกรีกจึงสร้างวิหารสำหรับบูชาเทพเจ้าตามสถานที่ต่าง ๆ ไว้ จนกระทั่งในช่วง ๖๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช ชาวกรีกเริ่มหันมานับถือรหัสลัทธิที่มีผู้นำเข้าเผยแพร่จากต่างประเทศ อย่างน้อยที่สุด สองลัทธิที่ควรกล่าวถึง ได้แก่

๑) ลัทธิดีโอนิซิเนีย (Dionysian Mysticism) ได้รับอิทธิพลจากรหัสลัทธิของอียิปต์เกี่ยวกับเรื่องราวลึกลับของเทพโอซิริสและเทพีไอซิส ชาวกรีกได้ดัดแปลงให้เข้ากับเรื่องราวของเทพดีโอนิซุสของศาสนากรีก

๒) ลัทธิออร์ฟิ (Orphism) มีออร์เฟอุสเป็นศาสดาผู้ก่อตั้งลัทธินี้ที่เมืองเธรสเป็นเวลานาน ก่อนที่จะเข้ามาแพร่หลายในดินแดนกรีกเมื่อประมาณ ๖๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช

ท้ายที่สุดแล้วแม้ศาสนากรีกจะมีความสลับซับซ้อน แต่ท้ายที่สุดแล้วก็มีเพื่อความหลุดพ้นของมนุษย์ ดังตอนท้ายในบทได้อธิบายว่า ออร์เฟอุสได้รับบัญชาจากเทพดีโอนิซุสให้สอนทางแห่งความหลุดพ้นสำหรับมนุษย์ นั่นคือ มนุษย์ต้องพยายามตัดกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นจึงจะพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดวงวิญญาณจะกลายเป็นเทพเจ้าผู้อมตะ

ในส่วนท้ายบทได้สรุปไว้ว่า ปรัชญากรีก หมายถึง ปรัชญาของชาวกรีกผู้มีภูมิลำเนาตามนครรัฐต่าง ๆ ในสมัยโบราณ ประวัติปรัชญากรีกเริ่มต้นในราว ๕๘๕ ปีก่อนคริสต์ศักราช อันเป็นเวลาที่เขาเลส นักปรัชญาคนแรกเริ่มเผยแพร่ปรัชญาของเขา ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศศาสนา ปรัชญากรีกไปสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. ๕๒๙ (พ.ศ. ๑๐๗๒) อันเป็นปีที่จักรพรรดิยุสตีเนียน (Justinian) ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสำนักปรัชญาทุกแห่งที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์

ตอนที่ ๒ ปรัชญากรีกสมัยเริ่มต้น^๔

เป็นการอธิบายให้เห็นถึงสำนักปรัชญาและบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อปรัชญากรีกในสมัยเริ่มต้น และทำให้ทราบถึงปรัชญาของแต่ละสำนักอย่างละเอียดในทุกแง่มุม รวมถึงความสัมพันธ์ของสำนักปรัชญาที่มีอิทธิพลสืบเนื่องถึงกันอย่างไรบ้าง โดยแบ่งออกเป็น ๗ บท ได้แก่

บทที่ ๓ สำนักไมเลตุส สำนักปรัชญาแรกของกรีก ได้แก่ สำนักไมเลตุส (Milesian School) ในนครรัฐไมเลตุส ในสมัยชาเลสเป็นนครรัฐที่มั่งคั่งที่สุด เพราะมีอาณานิคม ๙๐ แห่ง และเป็นท่าศูนย์การค้าระหว่างยุโรปกับเอเชีย สำนักไมเลตุสมีนักปรัชญา ๓ ท่าน คือ ชาเลส อานักซิมานเดอร์ และอานักซิเมเนส ชาเลสเป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญาไมเลตุสและได้รับยกย่องให้เป็นบิดาของปรัชญาตะวันตก ชื่อเสียงของชาเลสขึ้นถึงขีดสุดเมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในเจ็ดบัณฑิตกรีก ปรัชญาของชาเลสนั้น อลิสโตเติลได้สรุปทัศนะทางปรัชญาของชาเลสไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑) มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ในสรรพสิ่ง
- ๒) โลกมีสัณฐานแบนกลมลอยอยู่บนน้ำ
- ๓) น้ำซึ่งเป็นปฐมธาตุของโลกนั้นเป็นสสาร

ปรัชญาของชาเลสจึงเป็นวัตถุนิยม นอกจากนี้ ชาเลสยังมีศิษย์ที่เป็นนักปรัชญาคนสำคัญอีกท่านหนึ่ง คือ อานักซิมานเดอร์ ซึ่งก็ได้ปฏิเสธคำตอบเรื่องน้ำของอาจารย์ไป อานักซิมานเดอร์ มีศิษย์สืบสายปรัชญาท่านหนึ่งคือ อานักซิเมเนส เป็นผู้มีความสนใจเรื่องปฐมธาตุเหมือนกัน แต่ก็ได้ปฏิเสธปรัชญาของอาจารย์

^๔ ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๓๗ - ๑๑๔.

โดยแสดงทัศนะไว้ว่า น้ำและอนันต์ต่างก็ไม่ใช่ปฐมธาตุของโลก อากาศ (Air) ต่างหากเป็นปฐมธาตุของโลก สรุปลงในบทที่ ๓ นี้ เป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับปฐมธาตุของโลกนั่นเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญาตะวันตก

บทที่ ๔ พิธาโกรัส พิธาโกรัส (Pythagoras) เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งผู้เป็นทั้งนักปรัชญาและเจ้าสำนักศาสนาที่มีคนนับถือมากที่สุดคนหนึ่งในสมัยโบราณ มีอายุอยู่ในช่วง ก.พ.ศ. ๒๗ - พ.ศ. ๔๖ เกิดที่เกาะซามอส อันเป็นนครรัฐที่สังกัดกลุ่มไอโอเนีย อยู่ในเครือเดียวกันกับนครรัฐไมเลตุส พิธาโกรัสได้ก่อตั้งสมาคมทางศาสนาขึ้น มีนิกการเมืองและนักปกครองจำนวนมากสมัครเป็นสมาชิก เพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนา สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติเคร่งครัดเยี่ยงนักพรต มีการห้ามกินถั่วกินเนื้อสัตว์ พิธาโกรัสเป็นศาสดาที่มีคำสอนเรื่องวิถีแห่งการหลุดพ้น (The Way of Salvation) แต่จะแสดงเฉพาะแก่สมาชิกของสมาคม และคำสอนจะถูกเก็บเป็นความลับ ศาสนาของพิธาโกรัสจึงเข้าข่ายเป็นรหัสลัทธิ จนเมื่อศาสนาถูกล้มล้าง คำสอนจึงถูกเปิดเผยออกมา

พิธาโกรัสเป็นคนแรกที่เรียกตัวเองว่า นักปรัชญา (Philosopher) เพราะไม่ใช่เป็นเพียงศาสดาแห่งลัทธิลึกลับ หากยังเป็นนักปรัชญาอีกด้วย ปรัชญาของพิธาโกรัสว่าด้วยทฤษฎีจำนวนเลข ท่านบอกว่าจำนวนเลข (Number) เป็นลักษณะสำคัญที่สุดของสรรพสิ่ง ผู้เขียนได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ในทรรศนะของพิธาโกรัส ปฐมธาตุของโลกคือหน่วย (Unit) หน่วยน่าจะได้แก่ปริมาณหรืออะตอมนั่นเอง

บทที่ ๕ เฮราคลีตุส เฮราคลีตุสเป็นนักปรัชญาที่เสนอว่า สาระต้องเปลี่ยนแปลงเสมอ และไม่มีอะไรแน่นอน นอกจากกฎแห่งความไม่แน่นอน เฮราคลีตุส มีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. ๘ - ๖๘ ถือกำเนิดในนครรัฐเอเฟซุส (Ephesus) ท่านเป็นนักปรัชญาคนแรกที่ขบคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่า ปฐมธาตุหรือแก่นแท้เปลี่ยนแปลงเป็นสรรพสิ่งได้อย่างไร ประเด็นสำคัญของเฮราคลีตุสอยู่ที่ว่าความเปลี่ยนแปลงมีจริงหรือไม่ และเป็นผู้ที่ยืนยันว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่แท้จริงของสรรพสิ่ง

บทที่ ๖ สำนักเอเลีย เอเลีย (Elea) เป็นชื่อของนครรัฐหนึ่งของกรีกในดินแดนภาคใต้ของคาบสมุทรอิตาลี สำนักปรัชญาที่ตั้งอยู่ ณ นครรัฐนี้ได้ชื่อว่า สำนักเอเลีย (The Eleatic School) ปรัชญาของสำนักนี้ขัดแย้งตรงกันข้ามกับปรัชญาของ เฮราคลีตุส ข้างต้นนั้น คือ สำนักเอเลียสอนว่า โลกเที่ยงเป็นนิรันดร์ ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในโลกเป็นเพียงภาพลวงตา สำนักนี้มีนักปรัชญาที่มีชื่อเสียง ๓ ท่าน ได้แก่ เซโนฟอนเนส ปาร์มินิเดส และเซโน

บทที่ ๗ เอมเปโดเคลส เอมเปโดเคลส (Empedocles) เป็นชาวเมืองอะกรีเจนตุม มีชีวิตอยู่ช่วง พ.ศ. ๔๘ - ๑๐๘ เป็นผู้มีความสามารถรอบด้าน เป็นนักการเมือง นักพูด กวี แพทย์ นักสอนศาสนา และนักปรัชญา ปรัชญาของท่าน เป็นปรัชญาผสมโดยการนำเอาจุดเด่นจากหลักปรัชญาคุณนั้นมาปฐมนำเป็นปรัชญาสมัยใหม่ขึ้น โดยเสนอว่า ปฐมธาตุมีอยู่ ๔ อย่าง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม (มีความคล้ายคลึงกับ

มหาสูตร ๔ ของพระพุทธศาสนา)^๕ ธาตุทั้งสี่นี้รวมเข้าและแยกออกจากกันด้วยพลัง ๒ อย่าง คือ ๑) ความรัก ๒) ความเกลียด โดยความรักจะทำหน้าที่รวมธาตุทั้ง ๔ ไว้ด้วยกัน แต่ความเกลียดจะทำหน้าที่ผลักธาตุทั้ง ๔ ออกจากกัน ผู้เขียนหนังสือได้ให้ทรรศนะไว้ว่า เอ็มเพโดเคลสเป็นนักพหุนิยม (Pluralist) ท่านหนึ่ง เพราะท่านยอมรับว่าความจริงสูงสุดมีมากมายหลายอย่าง

บทที่ ๘ อานักซาโกรัส อานักซาโกรัส (Anaxagoras) เกิดที่เมืองคลาโซเมเน มีอายุอยู่ช่วง พ.ศ. ๔๓-๑๑๕ ท่านเป็นคนแรกที่นำปรัชญาไปเผยแพร่ในเอเธนส์ ปรัชญาของอานักซาโกรัส คือ ท่านเห็นว่า สิ่งทั้งหลายไม่อาจเกิดขึ้นจากความว่างเปล่า โลกนี้ไม่ได้ผุดเกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันทีด้วยฝีมือ เณรมิตของพระเจ้า อานักซาโกรัสแย้งเอ็มเพโดเคลสว่า ปฐมธาตุมีจำนวนมากกว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ และ ถูกควบคุมไว้ด้วยจิตหรือมโน (Mind or Nous) นับว่าเป็นนักปรัชญากรีกคนแรกที่พูดถึง จิต ไว้ชัดเจน โดยแยกจิตออกจากสสารอย่างเด็ดขาด นักปรัชญายุคต่อมาจับประเด็นแห่งความแตกต่างนี้เป็นจุดแยก ไปสร้างปรัชญาจิตนิยม (Idealism)

บทที่ ๙ สำนักปรมาณู สำนักปรมาณู ถูกก่อตั้งโดย ลิวชิปัส ซึ่งเป็นชาวไมเลตุส แต่ได้ศึกษาปรัชญา จากนักปรัชญาเซโนแห่งเอเลีย ลิวชิปัสมีศิษย์คนสำคัญท่านหนึ่งคือ เดมอคลิตัส ได้เผยแพร่ปรัชญาของ สำนักปรมาณูนิยมให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ปรัชญาของเดมอคลิตัส คือ ปฐมธาตุคือปรมาณู หรือ อะตอม (Atom) คำว่า ปรมาณู หมายถึง วัตถุที่มีขนาดเล็กที่สุด ไม่สามารถจะแยกย่อยได้อีกแล้ว มันเป็น วัตถุที่บสสร้างโลก มีอยู่ก่อนหน้ากำเนิดโลก เพราะปรมาณูรวมตัวกัน สรรพสิ่งในโลกจึงเกิดขึ้น เพราะปรมาณู ทั้งหมดแยกตัวออกจากกัน สรรพสิ่งจึงดับสลาย

ตอนที่ ๓ ปรัชญากรีกสมัยรุ่งเรือง^๖

แสดงให้เห็นว่าปรัชญากรีกในยุคสมัยหนึ่งนั้นได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ กรุงเอเธนส์ เพราะผลงานทางปรัชญาของโสกราตีส พลาโต และอาริสโตเติล นักปรัชญากรีกในสมัย เริ่มต้นเป็นนักปรัชญาธรรมชาติ ความสนใจของพวกเขาวนเวียนอยู่ที่ปัญหาเรื่องปฐมธาตุของโลก อันเป็น ปัญหาไกลตัวมนุษย์ แต่เมื่ออย่างเข้าสู่สมัยรุ่งเรือง นักปรัชญากรีกหันมาสนใจปัญหาใกล้ตัวมนุษย์ยิ่งขึ้น พวกเขาถามปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ปัญหาใกล้ตัวมนุษย์กลายเป็นหัวข้อถกเถียง ในหมู่นักปรัชญาขึ้นมา ก็ด้วยอิทธิพลของนักคิดกลุ่มโซฟิสต์ (Sophists) ทั้งนี้ เพราะพวกโซฟิสต์ได้ยก ปัญหาประเภทนี้ขึ้นอภิปรายตามสถานที่ชุมนุมทั่วไป จนมีผู้สนใจขบคิดปัญหานี้อย่างกว้างขวาง โดยใน ตอนที่ ๓ นี้ แบ่งออกเป็น ๑๘ บท ได้แก่

^๕ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๑/๑๕๗.

^๖ ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๑๑๕ - ๓๐๒.

บทที่ ๑๐ โซฟิสต์ คำว่า โซฟิสต์ (Sophist) ในภาษาอังกฤษแปลงมาจากคำในภาษากรีก อันเป็นคำเรียก ครู ในสมัยที่ปรัชญารุ่งเรือง โซฟิสต์เป็นนักปรัชญากลุ่มแรกที่น่าพาปรัชญาเข้าสู่ยุครุ่งเรือง เพราะพวกเขาได้ยกปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ขึ้นอภิปรายตามสถานที่ชุมนุมทั่วไป จนมีผู้สนใจขบคิดปัญหานี้อย่างกว้างขวาง พวกโซฟิสต์สอนวิทยาการหลายแขนง โพรแทกอร์สเป็นโซฟิสต์คนแรกผู้มีปรัชญาเป็นที่ยอมรับของโซฟิสต์คนอื่น ๆ ปรัชญาของโพรแทกอร์สตั้งอยู่ในประเพณีญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ ซึ่งผู้เขียนให้ทัศนะว่า แนวความคิดของโพรแทกอร์สมีความใกล้เคียงกับปรัชญาสำนักปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

บทที่ ๑๑ โซคราติส โซคราติส (Socrates) เป็นนักปรัชญาที่อุทิศชีวิตเพื่อการแสวงหาความรู้ทางปรัชญา มีชีวิตอยู่ช่วง พ.ศ. ๗๓ - ๑๔๔ ปรัชญาของโซคราติสมีอยู่สองส่วนด้วยกัน คือ ทฤษฎีความรู้และ จริยศาสตร์ ท่านมีทัศนะว่า เหตุผล (Reason) เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ที่ช่วยให้คนเราค้นพบความจริงแบบปรนัยหรือมโนภาพของสิ่งทั้งหลาย ทฤษฎีความรู้นี้เองที่ทำให้โซคราติสมีชื่อเสียงมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๑๒ พลาโต พลาโต (Plato) ชื่อเดิมคือ อริสโตคลีส (Aristocles) มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๑๖ - ๑๙๖ ในบรรดานักปรัชญากรีก พลาโตเป็นหนึ่งในนักปรัชญาที่มีความสำคัญที่สุด เพราะปรัชญาของท่านมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวความคิดของนักปรัชญายุคต่อมา พลาโต เป็นผู้ก่อตั้งสำนักอคาเดมี ที่นับว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของกรีก มีวิชาหลักสองวิชาได้แก่ คณิตศาสตร์และปรัชญาการเมือง

บทที่ ๑๓ ญาณวิทยาของพลาโต คำสอนที่ถือกันว่าเป็นหัวใจแห่งปรัชญาของพลาโตก็คือทฤษฎีมโนคติหรือแบบ คำสอนอื่น ๆ เช่น ทฤษฎีความรู้ จริยศาสตร์ ศิลปะ และการเมือง ล้วนมีรากฐานมาจากทฤษฎีมโนคติ สำหรับพลาโต ความรู้หมายถึงการค้นพบมโนคติ (Idea) ในบทสนทนาเรื่องอุดมรัฐ เล่มที่ ๗ พลาโตเสนอหลักสูตรการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตให้สามารถหยั่งเห็นมโนคติด้วยการศึกษาวิชาการต่อไปนี้ ๑) เลขคณิต ๒) เรขาคณิต ๓) ดาราศาสตร์ ๔) การประสานเสียง ๕) วิชาวิธี

บทที่ ๑๔ อภิปรัชญาของพลาโต อภิปรัชญาของพลาโตเป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีแห่งมโนคติและจักรวาลวิทยา พลาโตเสนอว่า แก่นแท้ของสรรพสิ่งเป็นมโนคติที่ไม่กินที่ ไม่มีรูปร่าง มโนคติคือสิ่งสากลที่มีอยู่จริงภายนอกความคิดหรือสิ่งสากลที่เป็นความจริงแบบปรนัย พลาโตเรียกสิ่งสากลอันเป็นจริงอมตะนั้นว่า มโนคติ หรือ แบบ

บทที่ ๑๕ จักรวาลวิทยาของพลาโต พลาโตยืนยันว่ามีโลกแห่งมโนคติซึ่งมีความเป็นจริงยิ่งกว่าโลกแห่งผัสสะหรือสัญชาตญาณ โลกแห่งมโนคติเป็นของจริงแท้ ส่วนโลกแห่งผัสสะเป็นของเทียม พลาโตยอมรับทฤษฎีสองโลก เราทราบแล้วว่า โลกแห่งมโนคติมีความเป็นจริงในตัวเอง ไม่มีใครสร้าง และไม่มีวิวัฒนาการมาจากสิ่งอื่นใด ปัญหาจึงเหลืออยู่ว่า โลกแห่งผัสสะเกิดมาจากอะไร ใครสร้าง และมีความเกี่ยวข้องอย่างไร

กับโลกแห่งมโนคติ คำตอบของพลาโตต่อปัญหานี้จัดว่าเป็นจักรวาลวิทยา พลาโตกล่าวว่า โลกแห่งผัสสะคือ รอยประทับของมโนคติที่ปรากฏบนสสาร องค์ประกอบที่ทำให้เกิดโลกนี้จึงมี ๒ ประการ คือ มโนคติและ สสาร

บทที่ ๑๖ จิตวิทยาของพลาโต จิตวิทยาของพลาโตหมายถึงปรัชญาว่าด้วยวิญญาณและความสัมพันธ์ของวิญญาณกับพฤติกรรมมนุษย์ วิญญาณของมนุษย์มีอยู่ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ วิญญาณแห่งเหตุผล วิญญาณแห่งเจตนาธรรม และ วิญญาณแห่งความต้องการ วิญญาณแต่ละส่วนมีธาตุแตกต่างกัน และบางทีก็ขัดแย้งอย่างตรงกันข้าม นี่เป็นเหตุแห่งการขัดแย้งที่เกิดในจิตใจมนุษย์ พลาโตจัดประเภทบุคคลไปตามอุปนิสัย แล้วให้เหตุผลว่าการที่บุคคลมีอุปนิสัยต่างกัน เป็นเพราะวิญญาณที่มีอำนาจมากในตัวของแต่ละคนต่างกัน

บทที่ ๑๗ จริยศาสตร์ของพลาโต พลาโตได้พยายามตอบปัญหาเหล่านี้ คือ ความดีคืออะไร ความดีมีอยู่อย่าง เป็นอัตนัยหรือปรนัย คนดีต้องมีคุณธรรมอะไร การทำความดีในปรัชญาของพลาโต หมายถึงการกระทำด้วยความรู้ ว่า สิ่งที่ดีนั้นกำลังทำเป็นสิ่งที่ดี เพราะนำไปสู่จุดหมายสูงสุดอันใด ซึ่งจุดหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุดในปรัชญาของพลาโต ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดมีขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ

บทที่ ๑๘ ปรัชญาการเมืองของพลาโต พลาโตเสนอทฤษฎีการเมืองออกมาเพื่อตอบปัญหาเหล่านี้คือ รัฐที่ดีควรยึดระบอบการปกครองใด อำนาจสิทธิขาดในการปกครองควรอยู่ในมือใคร อะไรคือ คุณธรรมของนักปกครอง ประชาชนควรมีสติเสรีภาพมากเพียงใด คำตอบของพลาโตต่อปัญหาเหล่านี้ และข้ออื่น ๆ ส่วนใหญ่เราได้จากบทสนทนาขึ้นอมตะชื่อ อุดมรัฐ (Republic) พลาโตได้เสนอแบบอย่างของ รัฐที่ดี สมบูรณ์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนารัฐต่าง ๆ ในโลกนี้ รัฐที่เป็นแม่แบบนี้จัดเป็นรัฐในอุดมคติ หรืออุดมรัฐ รัฐประกอบด้วยชนชั้น ๓ ระดับ คือ ๑) นักปกครอง ๒) พิตักชน ๓) ราชนิกุล ความยุติธรรมภายในรัฐเกิดจากการที่ชนชั้นทั้ง ๓ ระดับปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ประสานกลมกลืนกับชนชั้นอื่น ๆ ไม่มีการขัดแย้งหรือก้าวร้าวหน้าที่ ทุกคนเชื่อฟังกันตามลำดับ ระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของพลาโตก็คือ อภิชนาธิปไตย

บทที่ ๑๙ สุนทรียศาสตร์ของพลาโต สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) หมายถึง ปรัชญาส่วนที่เกี่ยวกับความงามและศิลปะ คำสอนด้านสุนทรียศาสตร์ของพลาโตแทรกปะปนอยู่กับสาขาอื่น ๆ ความงามไม่ได้ถูกผูกขาดอยู่กับผลงานของศิลปิน ความงามมีแทรกอยู่ในงานอื่น ๆ สิ่งใดมีความงาม ก็เพราะสิ่งนั้นมีส่วนร่วมกับมโนคติของความงาม พลาโตไม่ได้ยกย่องเชิดชูศิลปะ ท่านเห็นว่า ศิลปะคือการเลียนแบบ ในทัศนะของพลาโต ศิลปะจะมีค่าก็ต่อเมื่อมันส่งเสริมศีลธรรมหรือให้ความรู้ด้านปรัชญา

บทที่ ๒๐ อริสโตเติล อริสโตเติล (Aristotle) เกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๕๙ เป็นศิษย์ของพลาโต ที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าอาจารย์ของตน เป็นนักปรัชญาคนสุดท้ายของปรัชญากรีกสมัยรุ่งเรือง เป็นอาจารย์ถวายอักษรแด่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ อริสโตเติลได้ตั้งสำนักของตนขึ้น เรียกว่า ลีเซียม (Lyceum) อริสโตเติลได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาของศาสตร์อย่างน้อย ๒ สาขา คือ ตรรกศาสตร์ และ สัตววิทยานักปรัชญายุคหลังจัดแบ่งงานนิพนธ์ของอริสโตเติลออกเป็น ๗ หมวด ดังนี้

๑) หมวดตรรกศาสตร์	๒) หมวดวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ
๓) หมวดจิตวิทยา	๔) หมวดอภิปรัชญา
๕) หมวดจริยศาสตร์	๖) หมวดรัฐศาสตร์
๗) หมวดศิลปะ	

ในปรัชญาของอริสโตเติล ท่านได้แบ่งกลุ่มวิชาการออกเป็น ๓ ภาค ดังนี้

๑) วิชาการภาคทฤษฎี	๒) วิชาการภาคปฏิบัติ
๓) วิชาการภาคผลิต	

อริสโตเติลไม่ได้จัดตรรกศาสตร์เป็นองค์ความรู้หรือวิชาการ เพราะท่านเห็นว่าตรรกศาสตร์ไม่ใช่ความรู้ แต่เป็นเครื่องมือ (Organon) ที่จำเป็นต่อการศึกษาแสวงหาความรู้ในศาสตร์ทั้งหลาย

บทที่ ๒๑ ตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล ตรรกศาสตร์ (Logic) เป็นวิชาที่ศึกษากฎเกณฑ์ของการใช้เหตุผล เนื้อหาของวิชานี้เกี่ยวกับวิธีการอ้างเหตุผลและหลักเกณฑ์ในการตัดสินความสมเหตุสมผลของการอ้างเหตุผลนั้น ๆ อริสโตเติลได้ชื่อว่าเป็นบิดาผู้ก่อตั้งวิชาตรรกศาสตร์ เพราะท่านเป็นนักปรัชญาคนแรกที่รวบรวมกฎเกณฑ์การใช้เหตุผลมาจัดเข้าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งด้วย ตรรกศาสตร์ที่อริสโตเติลสร้างไว้เป็นระบบก็คือตรรกศาสตร์นินัย ผลงานด้านตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลมีชื่อรวมว่า Organon แปลว่าเครื่องมือแสวงหาความรู้ ประกอบด้วยหนังสือ ๖ เรื่อง คือ

- ๑) Categories (ปทาระยะ)
- ๒) On Interpretation (เรื่องการตีความ)
- ๓) Prior Analytics (ปริมิวิเคราะห์)
- ๔) Posterior Analytics (ปัจนิมิวิเคราะห์)
- ๕) Topics (หัวข้อ)
- ๖) On Sophistical Refutations (ว่าด้วยการหักล้างปรีปวาท)

บทที่ ๒๒ อภิปรัชญาของอริสโตเติล ผลงานด้านอภิปรัชญาของอริสโตเติลมาจากงานนิพนธ์ที่มีชื่อเรื่องว่า เมตาฟิสิกส์ (Metaphysics) ในทัศนะของอริสโตเติล เมตาฟิสิกส์ หรือ อภิปรัชญา ได้แก่ การศึกษาความจริงแท้ของสรรพสิ่ง นั่นคือ ภาวะบริสุทธิ์ (Being Qua Being) และเรื่องเกี่ยวกับภาวะ

บริสุทธิ์นั้น อภิปรัชญาของอริสโตเติลมีเนื้อหาที่แบ่งตามแนวปรัชญาสมัยใหม่ได้ ๒ สาขา คือ

๑) ภาววิทยา (Ontology)

๒) เทววิทยา (Theology)

บทที่ ๒๓ ปรัชญาธรรมชาติของอริสโตเติล คำว่า ธรรมชาติ อริสโตเติลหมายถึง ผลรวมของ วัสดุทุกอย่างที่เป็นสสารและมีการเคลื่อนไหว แนวคิดพื้นฐานในปรัชญาธรรมชาติของอริสโตเติลก็คือเรื่อง การเคลื่อนไหว (Motion) กาละ (Time) และ อวกาศ (Space) อริสโตเติลเห็นว่า การเคลื่อนไหวหรือ การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งมี ๔ อย่าง คือ

๑) การเคลื่อนไหวทางสสาร

๒) การเคลื่อนไหวทางปริมาณ

๓) การเคลื่อนไหวทางคุณภาพ

๔) การเคลื่อนไหวทางสถานที่

ในบรรดาการเคลื่อนไหวทั้ง ๔ ประการนี้ อริสโตเติลถือว่าประการสุดท้ายคือ การเคลื่อนที่สำคัญที่สุด

บทที่ ๒๔ จิตวิทยาของอริสโตเติล ในทัศนะของอริสโตเติล สรรพสิ่งในโลกแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑) อนินทรีย์สสาร (Inorganic) หมายถึงสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลาย

๒) อินทรีย์สสาร (Organic) หมายถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย

ซึ่งจัดอยู่ในระดับสูงกว่าอนินทรีย์สสาร เพราะเป็นสิ่งที่มีส่วนของแบบมากกว่าสสาร แบบที่ว่า นั่นก็คือ วิญญาณ คำว่า วิญญาณ หมายถึง หลักการของชีวิต และคำว่า ชีวิต หมายถึง ความสามารถในการรับอาหาร เจริญเติบโต และเสื่อมสลายไป อริสโตเติลแสดงทัศนะเรื่องวิญญาณไว้ในงานนิพนธ์เรื่อง ว่าด้วยวิญญาณ (On the Soul) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ Psyche ซึ่งมักแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Soul (วิญญาณ) อริสโตเติลเห็นว่า วิญญาณเป็นแบบบริบูรณ์ในตัวเอง จึงแบ่งย่อยไม่ได้ และยังถือว่า วิญญาณ แห่งเหตุผลเป็นอมตะ

บทที่ ๒๕ จริยศาสตร์ของอริสโตเติล อริสโตเติลเสนอทัศนะด้านจริยศาสตร์ไว้ในงานนิพนธ์เรื่อง จริยศาสตร์นิโคมาคัส (Nicomachean Ethics) จริยศาสตร์ของท่านเป็นอันตวิทยา เพราะถือว่าพฤติกรรม มนุษย์มุ่งไปที่จุดหมายสูงสุดเดียวกัน โดยแสดงจุดหมายออกเป็นสองประเภท ได้แก่

๑) จุดหมายระหว่างทาง หมายถึงจุดหมายเฉพาะหน้าที่มนุษย์ต้องการ

๒) จุดหมายปลายทาง หมายถึงจุดหมายสูงสุดที่เป็นจุดจบในตัวเอง

อะไรคือจุดหมายปลายทางของชีวิตมนุษย์ ? อริสโตเติลตอบว่า พฤติกรรมมนุษย์มีจุดหมายสูงสุด อยู่ที่ความดี ในทัศนะของอริสโตเติล ความดีคือความสุข (Happiness) ความสุขคืออะไร ? อริสโตเติล ตอบว่า “ความสุขคือกิจกรรมของวิญญาณที่สอดคล้องกับคุณธรรมที่สมบูรณ์” และว่า “คนที่มีความสุข คือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรมที่สมบูรณ์”

บทที่ ๒๖ ปรัชญาการเมืองของอาริสโตเติล อาริสโตเติลได้พูดถึงรัฐในอุดมคติว่าต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

- ๑) พื้นที่ของรัฐต้องไม่กว้างใหญ่หรือเล็กจนเกินไป
- ๒) พลเมืองของรัฐปฏิบัติหน้าที่ตามวัย
- ๓) การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาพลเมือง รัฐจัดการศึกษาให้ประชาชน

บทที่ ๒๗ สุนทรียศาสตร์ของอาริสโตเติล สุนทรียศาสตร์ของอาริสโตเติลปรากฏอยู่ในงานนิพนธ์เรื่อง กวีศาสตร์ (Poetics) อาริสโตเติลแบ่งศิลปะออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) ประติพจน์ศิลป์ ได้แก่ ศิลปะที่มุ่งประติพจน์เครื่องมืออุปกรณ์ไว้ช่วยการทำงานของมนุษย์
- ๒) วิจิตรศิลป์ ได้แก่ ศิลปะที่มุ่งเลียนแบบธรรมชาติด้วยการสร้างโลกแห่งจินตนาการขึ้นมาเลียนแบบโลกแห่งความเป็นจริง ปรัชญาศิลปะของอาริสโตเติลเกี่ยวข้องกับศิลปะประเภทที่สอง คือ วิจิตรศิลป์

ตอนที่ ๔ ปรัชญากรีกสมัยเสื่อม^๗

ในยุคสมัยนี้ปรัชญากรีกดำเนินมาถึงจุดสิ้นสุดของความเจริญรุ่งเรืองด้วยสาเหตุหลาย ๆ อย่าง ปรัชญากรีกภายหลังอาริสโตเติลจัดเป็นสมัยเสื่อม เพราะผลิตแนวคิดใหม่ให้กับวงการปรัชญาเพียงเล็กน้อย สำนักอะคาเดมีของพลาโตและสำนักลีเซียมของอาริสโตเติลไม่สามารถพัฒนาปรัชญาต่อจากอาจารย์ผู้ก่อตั้ง ศิษย์ของสำนักทั้งสองเพียงแต่รักษามรดกทางปรัชญาของอาจารย์ไว้เท่านั้น นอกจากนั้นในบรรดาสันักปรัชญาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยนี้ ก็ไม่สำนักใดที่เสนอแนวคิดปรัชญาที่แปลกแหวกแนวไปจากแนวคิดของนักปรัชญากรีกก่อนหน้านี้ ในสมัยนี้ ปรัชญากรีกได้ประสบภาวะชะงักงัน จนกระทั่งจักรพรรดิยูลิอุสซีซาร์แห่งโรมได้สั่งปิดสำนักปรัชญากรีกที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์เมื่อ พ.ศ. ๑๐๗ เป็นการปิดฉากยุครุ่งเรืองแห่งปรัชญาที่เคยยิ่งใหญ่ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ที่ต้องมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปเป็นเรื่องธรรมดา เป็นไปตามหลักของไตรลักษณ์^๘ ในพระพุทธศาสนา โดยในตอนที ๔ นี้แบ่งออกเป็น ๖ บท ได้แก่

บทที่ ๒๘ สำนักเอพิคิวเรียน สำนักเอพิคิวเรียน ก่อตั้งโดยเอพิคิวรัส (Epicurus) มีชีวิตอยู่ช่วง พ.ศ. ๒๐๒ - ๒๖๗ เอพิคิวรัสได้เปิดสอนปรัชญาที่กรุงเอเธนส์โดยใช้สวนของท่านเป็นสถานศึกษา เน้นการสอนศิษย์ให้ท่องจำหลักปรัชญาสำคัญ ๆ ท่านได้ผลิตงานนิพนธ์ไว้ไม่น้อยกว่า ๓๐๐ เรื่อง แต่งงานนิพนธ์เหล่านั้นสูญหายไปเกือบหมด เหลือไว้เพียงเศษนิพนธ์บางส่วนเท่านั้น

^๗ ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๓๐๓ - ๓๖๗.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๘/๓๕๔-๓๕๖.

ในด้านญาณวิทยา ในทัศนะของเอพิคิวรัส ปรัชญามีเป้าหมายอยู่ที่การช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้มีส่วนสำคัญในการช่วยให้มนุษย์รู้ความจริงได้ เมื่อมนุษย์รู้ความจริง ความกลัวต่าง ๆ ก็จะหมดไป เมื่อปราศจากความกลัว จิตใจมนุษย์จะมีความสุขมากขึ้น เอพิคิวรัสเสนอเกณฑ์ตัดสินความจริงไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑) สัญชาตญาณ (Perception)
- ๒) มโนภาพ (Concepts)
- ๓) เวทนา (Feelings)

ในด้านอภิปรัชญา เอพิคิวรัสเป็นนักวัตถุนิยม เพราะเขายอมรับแนวความคิดของเดโมคริตัสที่ว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของปริมาณ แม้วิญญาณก็เกิดจากปริมาณเหมือนกัน เมื่อมนุษย์ถึงแก่ความตาย วิญญาณก็ดับสลาย มนุษย์ตายแล้วสูญ ปรัชญาของเอพิคิวรัสเป็นอุจเฉทญาณ

ในด้านจริยศาสตร์ ในทัศนะของเอพิคิวรัส จริยศาสตร์ไม่ใช่วิชาที่แสวงหากฎเกณฑ์ทางศีลธรรม แต่เป็นวิชาที่แสวงหาวิธีสร้างความสุขมากที่สุดให้กับชีวิต แนวคิดด้านจริยศาสตร์ของเอพิคิวรัสจัดอยู่ในประเภทสุขนิยม (Hedonism) ท่านถือว่าความสุขเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ทุกชีวิตต้องการความสุข แต่ก็ไม่ได้เสนอให้มนุษย์แสวงหาความสุขสุดเหวี่ยงจนขาดการสำรวมระวัง ตรงกันข้าม เขากลับสอนให้มนุษย์ควบคุมตัณหา คนฉลาดจะไม่เพิ่มตัณหา ดังนั้น จริยศาสตร์ของเอพิคิวรัสจึงมีลักษณะเป็นพรตนิยม (Asceticism)

บทที่ ๒๙ สำนักสโตอิก เซโนแห่งคิตียม (Zeno of Citium) เป็นนักปรัชญาผู้ก่อตั้งสำนักสโตอิก มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๗ - ๒๗๘ เกิดที่เมืองคิตียม เซโนได้ตั้งสำนักปรัชญาของตนขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒ โดยใช้บริเวณระเบียงของซุ้มประตูเมืองเป็นที่สอนปรัชญา คำว่า สโตอา (Stoa) ในภาษากรีกแปลว่า ประตูเมือง เหตุนี้สำนักนี้จึงมีชื่อว่า สโตอิก (Stoic) แปลว่า สำนักประตูเมือง พัฒนาการของสำนักสโตอิกนี้แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

- ๑) สำนักสโตอิกเก่า
- ๒) สำนักสโตอิกกลาง
- ๓) สำนักสโตอิกใหม่

ปรัชญาสำนักสโตอิกแบ่งเป็น ๓ สาขา คือ ตรรกศาสตร์ อภิปรัชญา และจริยศาสตร์ แท้ที่จริงหัวใจปรัชญาสโตอิกอยู่ที่จริยศาสตร์

ในด้านตรรกศาสตร์ ตรรกศาสตร์ของพวกสโตอิกเหมือนกับตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล ส่วนที่ต่างออกไปคือประเด็นที่ครีชีปูลเสนอว่า ประโยค (Proposition) เท่านั้นที่บอกเราได้ว่าจริงหรือเท็จ หาใช่ คำ (Term) ดังที่อริสโตเติลเสนอแต่อย่างใดไม่

ในด้านอภิปรัชญา พวกสโตอิกมีทัศนะว่า จักรวาลเกิดจากหลักการเบื้องต้น ๒ ประการคือ กัตตุภาวะที่เป็นฝ่ายเคลื่อนไหวกระทำและการและก่อสร้างสรรพสิ่ง และกัมมภาวะที่เป็นฝ่ายถูกเคลื่อนที่

ถูกกระทำและถูกก่อสร้าง ในที่นี้ กัตตุภาวะ หมายถึงพระเจ้า และ กัมมภาวะ หมายถึง สสาร ทศณะของพวกสโตอิกไม่เป็นทวินิยม (Dualism) เพราะในความเป็นจริง พระเจ้าและสสารเป็นสิ่งเดียวกัน

ในด้านจริยศาสตร์ จริยศาสตร์ของสำนักสโตอิกพัฒนามาจากแนวคิดทางอภิปรัชญา ๒ ประการคือ

- ๑) จักรวาลถูกปกครองด้วยกฎเหตุผลที่ตายตัว
- ๒) ธรรมชาติอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์

วิธีดำเนินชีวิตที่ดีในทัศนะของพวกสโตอิกก็คือ “มีชีวิตรอยู่ตามธรรมชาติ (Live According to Nature)” การดำรงชีวิตตามธรรมชาติหมายถึง การดำเนินชีวิตคล้อยตามกฎเหตุผล ซึ่งได้แก่การดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมนั่นเอง

บทที่ ๓๐ วิมตินิยมและสังคหนิยม ปัจจุบันเราใช้คำว่า Sceptic (นักวิมตินิยม) ให้หมายถึงผู้ที่ถือว่าความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้ ไพรโร (Pyrrho) มีชีวิตรอยู่ช่วง ๓๗๘ - ๒๗๓ เป็นผู้ที่กำเนิดปรัชญาวิมตินิยมที่เป็นระบบ ในด้านญาณวิทยา ไพรโรมีทัศนะว่า สัญชาตญาณและเหตุผลไม่สามารถให้ความรู้แท้จริงแก่มนุษย์ ในด้านจริยศาสตร์ ไพรโรเสนอให้คนเรายับยั้งการตัดสินว่าอะไรดีอะไรชั่ว หรือผิดเพราะเราไม่มีทางพิสูจน์เรื่องนี้ว่าเป็นจริง ตามที่เราตัดสินหรือไม่

สังคหนิยม (Eclecticism) สังคหนิยมเป็นผลจากเป็นผลจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างนักปรัชญากรีกและชาวโรมัน สิ่งที่ชาวโรมันทำก็คือ เลือกรสรสส่วนดีจากปรัชญากรีกสำนักต่าง ๆ แล้วนำมาผสมผสานเป็นปรัชญาของตน นักปรัชญาชาวโรมันจึงได้ชื่อว่าเป็นสังคหนิยม (Eclectics) มีสำนักปรัชญา ๒ แห่งที่อ้างว่าเป็นพวกสังคหนิยม คือ

- ๑) สำนักแห่งอาเล็กซานเดรีย ก่อตั้งโดยโปตามอน (Potamon) สำนักนี้ผสมผสานปรัชญาสโตอิกเข้ากับปรัชญาของอาริสโตเติล
- ๒) สำนักแห่งโรม ก่อตั้งโดย ควินตุส เซกตียุส (Quintus Sextius) สำนักนี้ผสมผสานปรัชญาของสโตอิก ซีนิค พิธาโกรัส พลาโต และอาริสโตเติล

บทที่ ๓๑ ลัทธิพลาโตใหม่ ลัทธิพลาโตใหม่ (Neo-Platonism) เป็นปรัชญากรีกสำนักสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายหลังสำนักสโตอิกและสำนักเอพิคิวเรียนไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ปี สำนักพลาโตใหม่เกิดขึ้นในขณะที่อภิปรัชญาและญาณวิทยาของกรีกกำลังประสบภาวะชะงักงัน เพราะนักวิมตินิยมได้ประกาศว่าการแสวงหาความจริงด้วยการคิดอย่างมีเหตุผลเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ลัทธิพลาโตใหม่แก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยการประกาศวิธีการใหม่ในการแสวงหาความจริง นั่นคือ วิธีการที่อิงอาศัยประสบการณ์ลึกลับทางศาสนา อัมโมนิอุส สัคคัส (Ammonius Saccas) มีชีวิตรอยู่ช่วง พ.ศ. ๗๑๘ - ๗๘๕ แห่งเมืองอาเล็กซานเดรียเป็นผู้ก่อตั้งลัทธิใหม่ โพลติอุส (Plotinus) พ.ศ. ๗๔๗ - ๘๑๒ เป็นนักปรัชญาคนแรกผู้พัฒนาลัทธิพลาโตให้เป็นระบบ ปรัชญาของโพลติอุสมี ๒ ส่วนสำคัญ คือ อภิปรัชญา และ ญาณวิทยา

บทที่ ๓๒ สรุปปรัชญากรีก ในบทสรุปของเล่ม ได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญากรีกในแต่ละยุคอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่มีเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งช่วงเวลาที่กรีกมีความสัมพันธ์กับศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้ ๑) ระยะปรัชญาขัดแย้งกับศาสนา เป็นระยะที่ปรัชญาและศาสนาต่างวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างหนักเพื่อให้ฝ่ายตนเหนือกว่า ๒) ระยะปรัชญาแข่งขันกับศาสนา เป็นระยะที่ปรัชญากรีกสร้างระบบจริยธรรมขึ้นมาแข่งกับคำสอนทางศาสนา ๓) ระยะปรัชญารวมกับศาสนา เป็นระยะที่ปรัชญากรีกมาถึงทางตัน สำนักปรัชญากรีกสมัยเสื่อมยอมรับความเป็นจริงสูงสุดทางปรัชญา และในที่สุดได้รวมปรัชญาเข้ากับศาสนา เนื่องจากปรัชญาไม่สามารถเข้าถึงความจริงสูงสุดของชีวิตได้ จึงยอมรับประสบการณ์ความลึกลับบางอย่างที่จะนำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงสูงสุดของชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในศาสนา เพราะเหตุนี้เองจึงทำให้ปรัชญากรีกเดินทางมาถึงจุดจบในที่สุด

บทสรุปการวิพากษ์

จากเนื้อหาสาระและรายละเอียดที่อธิบายมา สรุปได้ว่า หนังสือเรื่อง “ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก” เป็นหนังสือปรัชญา แม้จะเรียงบทจะมีมากถึง ๓๒ บท แต่ก็ได้แสดงถึงพัฒนาการของปรัชญาและความสัมพันธ์ที่ปรัชญามีอิทธิพลต่อศาสตร์อื่น ๆ ไว้อย่างละเอียดครบถ้วนโดยเฉพาะศาสตร์ของตะวันตก ในเล่มมีการเรียบเรียงลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบระเบียบทำให้อ่านแล้วเข้าใจง่าย ไม่สับสน นับว่าเป็นหนังสืออีกตัวเลือกหนึ่งที่แนะนำสำหรับผู้เริ่มต้นสนใจศึกษาเรื่องปรัชญา และที่มาของปรัชญารวมถึงผู้ที่สนใจเกี่ยวกับอิทธิพลของปรัชญาที่มีต่อศาสนาต่าง ๆ และศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีในปัจจุบันอีกด้วย

บรรณานุกรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. **ความเชื่อของมนุษย์ เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๐.